

POETIKA PREDAJA I LEGENDI CAVTATA I DUBROVNIKA U ETNOLOŠKOM I POVIJESNOM KONTEKSTU

Memed, Dora

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:577549>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**POETIKA PREDAJA I LEGENDI CAVTATA I DUBROVNIKA U
ETNOLOŠKOM I POVIJESNOM KONTEKSTU**

DORA MEMED

SPLIT, 2023.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost
Hrvatski jezik i književnost
Hrvatska usmena književnost

**POETIKA PREDAJA I LEGENDI CAVTATA I DUBROVNIKA U
ETNOLOŠKOM I POVIJESNOM KONTEKSTU**

Studentica
Dora Memed

Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2023. godine

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Predaje	5
2.1. Povijesne predaje	6
2.1.1. Antičke i Ilirske teme.....	7
2.1.1.1. Odisejeva špilja na Mljetu.....	7
2.1.2. Starohrvatske teme	8
2.1.2.1. Špilja Šipun i Eskulapova špilja.....	8
2.1.3. Srednjovjekovne teme.....	10
2.1.3.1. Petilovrijenci	10
2.1.4. Novovjekovne teme	12
2.1.5. Ukleti otok	13
2.1.6. Lokrum – spasitelj Rikarda I. Lavljeg Srca	15
2.2. Etiološke predaje.....	16
2.2.1. Nastanak imena Cavtat i Captislava.....	16
2.2.2. Rijeka Ljuta.....	17
2.2.3. Četiri brata i nastanak imena Samostana „Mala braća“	18
2.3. Mitske predaje.....	19
2.3.1. Vile.....	19
2.3.1.1. Susret s vilom na Snježnici	21
2.3.1.2. Susret s vilom na Šipanu.....	22
2.3.2. Magnetsko brdo	22
2.3.3. Lijepa i ružna sestra iz Cavtata	22
2.4. Demonološke predaje.....	23
2.4.1. Vještice	23
2.4.2. Tenac.....	26
2.4.3. Noćne procesije.....	26
2.4.4. Morsko čudovište.....	28

2.5. Eshatološke predaje	28
2.5.1. Tintilinić.....	28
3. Legende.....	30
3.1. Legenda o čudesnoj obrani Dubrovnika od Mletaka	30
3.2. Legenda o obrani Dubrovnika od Turaka	32
3.3. Mučenička smrti sv. Vlaha.....	32
4. Zaključak	34
Rječnik.....	35
Literatura.....	37
Sažetak.....	39
Summary	39

1. Uvod

Usmena književnost je najstarija vrsta književnosti. Kroz povijest se mijenjalo nazivlje za usmenu književnost. Usmenom književnošću bio je oduševljen Michel de Montaigne (1533.-1592.) koji je uveo naziv *narodna poezija*. Od njegova je vremena naziv *narodna književnost*. Johan Gottfried Herder (1744.-1803.) 1778. godine objavio je djelo *Volksliedern (Narodne pjesme)*, a drugo izdanje publicirao je u Leipzigu 1778./1779. pod naslovom *Stimmen der Völker in Liedern (Glasovi naroda u pjesmama)*. U te zbirke uvrstio je Goetheov prijevod *Hasanaginice* kao i tri pjesme iz *Razgovora ugodnoga naroda slovinskoga* fra Andrije Kačića Miošića. Od kraja 18. stoljeća u vrijeme *homerologije* usmena književnost nazivala se *anonimna književnost*. William Thomas 1846. godine uveo je naziv *folklor* – narodno znanje. U Hrvatskoj se za vrijeme *Seljačke stranke* predvođene braćom Radić, usmena književnost nazivala *seljačkom književnošću*. U Njemačkoj je u uporabi naziv *tradicionalna književnost*, a u Engleskoj *folklorna književnost*. U Hrvatskoj se naziv narodna književnost zadržao do devedesetih godina dvadesetoga stoljeća, a od tada je u službenoj uporabi naziv usmena književnost.¹

Sustav usmene književnosti razlikuje se od pisane književnosti, a čine ga:

- I. Lirska poezija.
- II. Epska poezija.
- III. Priče (pripovijetke).
- IV. Drama (folklorno kazalište).
- V. Retorički (usmenogovornički) oblici.
- VI. Mikrostrukture (poslovice, zagonetke).²

Predaje i legende kao i druge usmenoknjiževne vrste stoljećima se ponosno prenose među generacijama te se može reći da su temelj svakog naroda, ali i očuvanja tradicije i kulture naroda. Predaje, legende i ostali oblici usmene književnosti prije su se često znali pričati u kominu ili za vrijeme večernjih posijela kad bi žamor dana utihnuo. Neke predaje imale su

¹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 11-12.

² Isto, str. 12.

svrhu izraziti zahvalnost određenim pojedincima u narodu koji su se istaknuli svojom hrabrošću, a neke su imale didaktičku ulogu te bi pomoću njih djeca učila kako se ponašati ili što nije dopušteno raditi. Veći broj predaja i legendi služili su kako bi se objasnile neke pojave, bilo društvene, vremenske ili pak povijesne.

Svrha ovog rada je istražiti predaje i legende cavtatskog i dubrovačkog područja te ih smjestiti u odgovarajuće kategorije. Predaje su tako kategorizirane u povijesne, etiološke, mitske, demonološke i eshatološke. Cavtatsko i dubrovačko područje bogati su narodnim predajama i legendama. Dio ih je istraženo i zapisano, pa tako Bogišićeva zbirka koja se nalazi u Cavtatu obiluje predajama i legendama Konavala. O ovoj temi pisali su Maja Bošković-Stulli, Tereza Bučonić Glović i Marko Margaritoni te je u radu zapisano nekoliko predaja i legendi upravo iz njihovih znanstvenih radova i knjiga.

2. Predaje

Predaju definiramo kao priču kojoj je temelj samo vjerovanje u istinitost njezina sadržaja. Sam značaj usmenih predaja prepoznali su i starozavjetni pisci koji su poticali i brinuli se o očuvanju usmenih predaja. *Biblija* je tako odličan primjer djela koje obiluje usmenim predajama i legendama. U svakoj vjeri možemo pronaći temeljna djela koja su bogata usmenim predajama i legendama u raznim oblicima te osim *Biblije*, važno je spomenuti i *Kur'an*, *Talmud* te *Tripitaka*, svetu knjigu budizma koja još ima izraz *tri košare* što označava tri vrste teksta.³

Neki od elemenata koji grade predaju su izmišljeni i neizmišljeni događaji te njihovo preplitanje, osobe koje pokreću radnju, mitski sadržaj te same specifičnosti nekog mjesta. U predajama ipak dominantniju ulogu imaju nadrealni elementi koji su inkorporirani u konkretnu građu kao što su neki zemljopisni ili povijesni podaci. To mogu biti sama imena gradova, sela, mjesta, pojedinaca i slično.⁴

Predaje i legende prenosile su se ranije, ali i danas, većinski usmenim putem, stoga spadaju u usmenu književnost čiji opstanak uvelike ovisi o zajednici u kojoj su prisutni. Zajednica ima najvažniju ulogu u odluci o opstanku predaje ili legende. Ako predaja, legenda ili neki drugi oblik usmene književnosti nije prihvaćen od strane zajednice, ona brzo tone u zaborav, a tome ne ide u prilogu ako predaju ili legendu nemamo zapisanu. Sam zapisani tekst

³ Isto, str. 272.

⁴ Kekez, Josip; Usmena književnost. U: *Uvod u književnost*, urednici Z. Škreb i A. Stamać, Globus, 4. izdanje, Zagreb, 1986., str. 35.

konačan je i nepromjenjiv oblik dok usmeni oblik predaje ili legende mogu biti modificirani, nadograđeni, promijenjeni ili pak pojedini dijelovi mogu biti potpuno izostavljeni. Posebnost je usmenog blaga što može biti prenošena i čuvana od mnogih različitih generacija, a ujedno može biti i nit zbližavanja generacija.⁵

Možemo se pitati koja je to razlika između predaja i bajki ako određene predaje imaju fantastične elemente kao i bajke. Ljiljana Marks navodi kako Tvrtko Čubelić i Milivoj Solar granicu između bajke i predaje s fantastičnim ili nadnaravnim elementima, definiraju upravo prema vjerovanju osobe u istinitost određenog događaja. Također, za predaje možemo reći da su jednostavnije forme i oblika, ali da su i emocionalno angažiranije od bajki.⁶

Predaje su podijeljene u više kategorija, a kriteriji koji utječu na tu podjelu su mitski, tematski, funkcionalni i drugi. Predaje dijelimo na:

1. Povijesne predaje
2. Etiološke predaje
3. Eshatološke predaje
4. Mitske (mitološke) predaje
5. Demonske (demonološke) predaje
6. Pričanja iz života⁷

2.1. Povijesne predaje

U povijesnim predajama najčešće je predočen određeni povijesni događaj, ili više njih koji su povezani, a specifična sastavnica je i element imaginacije te miješanja istine i izmišljenog dijela. Najčešće povijesne predaje nemaju razgranato i bogato razvijenu fabulu, nego je određeni povijesni događaj opisan u kratkim crtama. Za povijesne predaje Dragić navodi kako se mogu kazivati na više načina, a to je kao *kronikati*, to jest kraća priopćenja povijesnog konteksta, *fabulati*, to jest predaje s razvijenom fabulom, ali nikad i kao *memorati*,

⁵ Sunara, Nikola. Usmena književnost u povijestima hrvatske književnosti // *Periferno u hrvatskoj književnosti i kulturi* / Bagić, Krešimir ; Levanat-Peričić, Miranda ; Malczak, Leszek (ur.). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2021., str. 449.

⁶ Vekić, Denis. "Mitske i demonološke predaje u usmenoknjiževnoj teoriji: Poetička obilježja i žanrovske odrednice predaje." *Croatia et Slavica Iadertina*, vol. 12/1, br. 12., 2016., str. 201.

⁷ Dragić, Marko. *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017. str. 34.

predaje koje kazuju o osobim doživljajima. Među povijesnim predajama najviše je onih koje kazuju o ropstvu pod osmanskom vladavinom.⁸

Dragić još navodi podjelu povijesnih predaja, povijesnih pjesama i epskih pjesama prema povijesnim razdobljima:

1. Agrafijska epoha
2. Doba drevnih Grka
3. Ilirsko i rimsko doba
4. Starohrvatsko doba
5. Epoha od ujedinjena Hrvata do kraja vladavine narodnih vladara (925.-1463.)
6. Epoha osmanske vladavine (1463.-1878.)
7. Period od konca 19. stoljeća do 1914. godine
8. Razdoblje između dva Svjetska rata (Jugoslavija 1918.-1990.)
9. Epoha SFRJ (1945.-1990.)
10. Period od osamostaljenja Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine.⁹

2.1.1. Antičke i Ilirske teme

U usmenoj komunikaciji do naših dana sačuvala su se antičke grčke i rimske te ilirske predaje.

2.1.1.1. Odisejeva špilja na Mljetu

Sljedeća predaja vezana je za današnji poznati otok Mljet koji se nalazi nedaleko od Dubrovnika. Naime, na južnoj strani otoka nalazi se špilja jajolikog oblika koja je zbog svog urušenog svoda među lokalcima prozvana kao *Jama*. Prema predaji, u ovoj špilji živjela je božica Kalipso koja je čak sedam godina zadržala slavnog grčkog junaka Odiseja iz istoimenog starogrčkog epa. Na povratku iz Trojanskog rata, koji je trajao deset godina, Odisej je lutajući morima polako gubio članove svoje posade te je tako usred jedne oluje koja ga je zadesila ostao sasvim sam te se našao na hridi nepoznatog otoka. Prema predaji, navodno se radi o otoku Mljetu i špilji Jama koja je prozvana Odisejevom špiljom. U špilji ga je zadržala Atlantova kći,

⁸Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 415.

⁹ Isto, str. 273.

mlada nimfa Kalipso koja se zaljubljuje u Odiseja i u špilji ga zadržava narednih sedam godina.¹⁰

Iako je Kalipso očarala Odiseja, on je i dalje razmišljao o Penelopi. Kalipso na kraju pušta Odiseja da se vrati u rodni kraj Itaku, ali tek kad joj preko glasnika Hermesa stigne naredba od vrhovnog boga Olimpa - Zeusa. Nakon Odisejeva odlaska, Kalipso navodno umre od tuge.¹¹

Margaritoni navodi pretpostavku zbog koje je u narodu moglo doći do povezivanja Odiseja i Mljeta i osmišljavanja ove narodne predaje. Naime, 218. g. pr. Kr. Malta je bila pod vlasti Rimskog Carstva te se najznačajnije naselje na otoku zvalo Melite, isto kao i prijašnje ime Mljeta. Odisej je putovao Egejskim i Jonskim morem te Jadranskim, a spominje se i ime Melite što je narod vjerojatno povezao s Mljetom i tako je nastala predaja koja se i dan danas čuva u narodu.¹²

2.1.2. Starohrvatske teme

Predaje u kojima su starohrvatske teme govore o dolasku Hrvata u današnje krajeve te o vladavini vladara narodne krvi.

2.1.2.1. Špilja Šipun i Eskulapova špilja

Špilje i jame narodu su posebno zanimljive zbog svoje mističnosti, stoga nije čudno što se mnoge predaje vezuju upravo za njih. U Cavtatu se nalazi špilja Šipun koja je ranije bila uređena te osposobljena za pristup lokalcima i turistima, ali nakon rata 1991. godine ostala je zapuštena i zatvorena za posjete. Posljednjih nekoliko godina postala je zanimacija raznih speleologa pa se tako i kod Cavtaćana javila želja da se obnovi siguran pristup špilji te da joj se vrati stari sjaj. Špilja se nalazi na poluotoku Ratu. Vrlo je mala, duga oko sto metara s vrlo skromnim ukrasima sigama te manjim jezerom. Nedaleko od Cavtata, u brdu Snježnica, nalazi se druga špilja pod nazivom Eskulapova špilja koja nam je također zanimljiva zbog predaje o njoj. U ovom radu obradit će se tri predaje o špiljama. Dvije o špilji Šipun, predaja o zmaju Voazu ili Boazu i predaja o zakopanom blagu, te jedna o Eskulapovoj špilji na Snježnici,

¹⁰ Margaritoni Marko. *Dubrovnik između povijesti i legende*. Državni arhiv u Dubrovniku, 2001., str. 33.

¹¹ croatia.hr/hr-hr/kultura-i-umjetnost/legende/odisejeva-spilja-carobno-mjesto-iz-kojeg-vas-ni-zeus-nece-uspjeti-izvuci (Podacima pristupljeno 18. 7. 2023.)

¹² Margaritoni Marko. *Dubrovnik između povijesti i legende*. Državni arhiv u Dubrovniku, 2001., str. 33.

predaja o zmiji-zmaju. Predaje o dvije špilje posebno su nam značajne jer su to jedni od najstarijih zapisa o špiljama u Hrvatskoj. Mnogima su špilja Šipun i Eskulapova špilja bile predmet zanimacije pa su Plinije Stariji, Jakov Sorkočević, Serafin Razzi te Franjo Appendini samo neki od značajnih osoba koje su u svojim djelima ili zapisima spominjali ove dvije špilje.¹³

Sv. Jeronim¹⁴ je u sklopu pisanja o životu sv. Hilariona opisao i predaju o zmaju Boazu i hrabrom činu sv. Hilariona. Naime, on u svojoj knjizi spominje Epidaur i zmaja Boaza koji je maltretirao stanovnike Cavtata te kako je sv. Hilarion spasio stanovnike i spalio zmaja. Sv. Jeronim u toj knjizi ne spominje špilju, no u kasnijim zapisima vidimo povezivanje špilje i zmaja kao zmajevog skloništa. Tekst sv. Jeronima pisan je koncem 4. ili početkom 5. stoljeća te su kasnije neki smatrali da ta priča o zmaju i spaljivanju simbolizira propast poganstva te prijelaz na kršćanstvo. Iako to nije dokazano, upravo se tekst sv. Jeronima može smatrati kao osnova za predaju o zmaju Boazu i špilji Šipun.¹⁵

Prvi zapis o špilji Šipun pronalazimo kod Jakova Sorkočevića u njegovim pismima poslanima u Bolonju. On u pismu pod nazivom *O špilji svetog Hilariona ili Zmaja kojemu ju je oteo* spominje špilju sv. Hilariona, to jest špilju Šipun i predaju o zmaju koji bi izlazio iz špilje kako bi maltretirao i napadao stanovništvo Cavtata. Svetog je Hilariona to silno razljutilo te on izvuče zmaja iz špilje i oslobađa narod od muka tako što spali zmaja.¹⁶

Jedan od zapisa koji povezuje špilju Šipun s predajama o zakopanom blagu i zmaju Voazu je prospekt Turističkog društva Cavtat anonimnog autora iz 1978. godine. Identitet autora se ne zna, ali je preko Bogišićeve zbirke ustanovljeno da je riječ o Dubrovčaninu koji je stradao u Domovinskom ratu i zato nam danas nisu poznati izvori kojima se autor služio u pisanju predaja. Autor u navedenom prospektu navodi informacije o Feničaninu Kadmu, sinu kralja Agenora koji je osnovao grad Tebu te u njemu ubio zmaja i sagradio tvrđavu pod nazivom Kadmeja. Živio je sa ženom Harmonijom. U prospektu se još navodi kako je Kadmo progan iz Tebe te se preselio na novo područje i tamo osnovao grad Epidaurus, to jest današnji Cavtat.¹⁷

¹³ Božić, Vlado. Legende o špilji Šipun u Cavtatu. *Subterranea Croatica* Vol. 4, No. 6, 2006., str. 41.

¹⁴ Slavni Jeronim (oko 347. – 422. g.), „crkve naučitelj, vjere branitelj, kruna redovnikov i dika slovinskoga jezika, rodi se u Stridonu, blizu rijeke Drave od poštenih roditelja. Bibliju je preveo iz židovskoga a Novi zavjet iz grčkoga. Mnogo je još napisao navlastito maternjim jezikom. Umro je u osamdeset šestoj godini života 30. rujna 422. i pokopan je pored Gospodinovih jaslara.“ Dragić, Marko. *Književnost katoličke obnove i prvoga prosvjetiteljstva (Hrvatska barokna književnost)*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. 2006., str. 17-18.

¹⁵ Božić, Vlado. Nav. dj., str. 44.

¹⁶ Isto, str. 43.

¹⁷ Isto, str. 42.

Fra Ilar Lukšić iz samostana Male braće u Dubrovniku pruža nam detaljniju verziju ove predaje. U trećem svesku *Zbornika župe dubrovačke* opisuje život sv. Ilara čiji je život opisao sv. Jeronim. Naime, on navodi zmaja koji maltretira i napada ljude i stoku. Stanovnici Epidaura su već izmučeni i traže pomoć od sv. Ilara koji spali zmaja na lomači u mjestu nedaleko od Cavtata koje se zove Mlini.¹⁸

Zanimljiv zapis pronalazimo i kod Trogirana Ivana Lučića ili Luciusa koji kao i Sorkočević spominje kralja Kadma i osnivanje Epidaurusa te informaciju kako je Kadmo sa sobom prenio kult boga Eskulapa. Lučić također spominje kako je netko Kadma pretvorio u zmiju-zmaja, a zatim zatočio u špilji. Vrlo sličnu priču pronalazimo i kod engleskog putopisca Arthura Johna Evansa koji navodi kako su Kadmo i Harmonija pretvoreni u zmije-zmajeve i zatočeni u špilji. Kasnije, u špilji boravi i Eskulap stoga špilja dobiva ime po njemu.¹⁹

Osim legende o Kadmu, bogu Eskulapu i zmiji-zmaju imamo zapisanu i predaju o zakopanom blagu u špilji Šipun. Motiv zakopanog, skrivenog blaga, element je na koji često možemo naići u starijim pričama. Predaja o izgubljenom blagu pojavila se na dva mjesta, a to je u već navedenom prospektu anonimnog autora iz 1978. te u članku Srećka Božičevića i Romana Ozimeca. Prema predaji, u I. st. p.n.e. u borbi između Cezara i Antonija, Gaj Oktavije, Antonijev vojvoda, u bijegu pred Cezarovom vojskom sklanja se u špilju Šipun i tamo skriva te zakopaje blago. Trenutno povijesni podatci o tom događaju nisu pronađeni, a sama predaja nije pronađena na niti jednom drugom mjestu.²⁰

2.1.3. Srednjovjekovne teme

Žanrovi predaja se prepleću. U nekim povijesnim predajama nalaze se elementi legende:

2.1.3.1. Petilovrijenci

U Dubrovniku postoji predaja o prenošenju posmrtnih ostataka trojice kotorskih mučenika, sv. Petra, Lovre i Andrije koji su objedinjeni u jednom imenu – Petilovrijenci.

Osim sv. Vlaha kao najpoznatijeg zaštitnika grada Dubrovnika, imamo još neke svece zaštitnike grada među kojima su i trojica braće, sv. Petar, Lovro i Andrija. Njihov je blagdan također bio zapisan u službenom kalendaru te je za taj blagdan, kao i za ostale, postojala

¹⁸ Isto, str. 360.

¹⁹ Isto, str. 43.

²⁰ Isto, str. 44.

obaveza procesijalnog čašćenja na kojem su morali biti knez i pripadnici Malog vijeća. Odlučeno je da će se njihov blagdan obilježavati 7. srpnja.²¹

Prema predaji, ova tri brata nastradala su od heretika te su bili mučeni kamenovanjem, a potom i obješeni. Duše trojice braće nisu bile mirne jer nisu bili pokopani na dostojanstven način kako nalaže njihova sveta vjera, stoga se objavljuju u snu jednoj redovnici koja je živjela na otoku Sv. Duha. Ukazuju joj se i mole ju da u Kotoru isprosi da se njihovi ostatci dostojanstveno pokopaju te da im bude dana milost. Redovnica je obavijestila Kotorane o ukazanju trojice braće u snu, no oni su ju ismijali i ignorirali njezinu molbu. Redovnica je nekoliko puta pokušala uvjeriti Kotorane o važnosti situacije, no oni ju nisu ozbiljno shvatili. Trojica braće ponovno se prikažu u snu redovnici, no ovaj put ju mole da istu molbu uputi Dubrovčanima. Nakon što je redovnica ispričala situaciju Dubrovčanima, oni su situaciju shvatili vrlo ozbiljno te su brzo reagirali i odlučili uzeti ostatke trojice braće i dostojanstveno ih pokopati u Dubrovniku. Dubrovčani su potajno noću došli u Kotor s dubrovačkim biskupom kao predvodnikom akcije, te iskopali posmrtno ostatke mučenika i prenijeli ih u crkvu Sv. Stjepana prvomučenika u Pustijerni.²²

O predaji trojice braće mučenika te crkvi Petilovrijenca imamo zapisa od više autora. Osim kroničara Milecije, Nikše Ranjine te Junija Restića, Ivan Gundulić također spominje Petilovrijence. Kroničar Milecije jedan je od prvih koji zapisuju ovu predaju, a kod kroničara Nikše Ranjine pronalazimo prijepise njegovih stihova.²³

Milecije tako navodi predaju o trojici braće, ali i o prenošenju glave sv. Vlaha s ostatcima braće te taj događaj smješta u 1026. godinu kad je u Dubrovniku biskup bio Vitale. Biskup Vitale spominje se i u drugim izvorima kao biskup koji se iznimno zalagao za donošenje što više relikvija u dubrovačku biskupiju. Taj običaj nastavio je od prethodnika Nicefora koji je zaslužan za donošenje moći biskupa Zenobija i njegove sestre Zenobije 1022. godine u dubrovačku katedralu.²⁴

Važno je spomenuti da su dubrovački kroničari često znali pisati o povijesti grada u skladu s političkom situacijom njihovog vremena kroz prikaz crkvene povijesti. Za ovaj slučaj se također pretpostavlja da je u pitanju naglašavanje istaknutih biskupa te pripisivanje istima određenih događaja koji su značajni za zajednicu.²⁵

²¹ Ivić, Ines. "Crkva i kult sv. Petilovrijenaca u srednjovjekovnom Dubrovniku." *Peristil*, vol. 59, br. 1, 2016, str. 17.

²² Margaritoni Marko. *Dubrovnik između povijesti i legende*. Državni arhiv u Dubrovniku, 2001., str. 149.

²³ Ivić, Ines. Nav. dj., str. 18.

²⁴ Isto, str. 150.

²⁵ Ivić, Ines. Nav. dj. str. 18.

Richard Gyug također navodi biskupa Vitala kao predvodnika ove akcije, no smatra da je sama legenda nastala nešto kasnije, u 13. stoljeću, jer je to doba bilo iznimno osjetljivo doba kulminacije suparništva Dubrovnika i Kotora. Nemanjići, tadašnji vladari Raške, pod čijom vlasti je bio i sam Kotor, nastojali su ograničiti utjecaj Dubrovnika na katoličku manjinu koja je živjela na njihovom području. Pravo i prvenstvo katoličkog Dubrovnika na relikvije svetaca naspram ortodoksnog Kotora, trebala je održati i sama predaja o prijenosu relikvija trojice braće u Dubrovnik.²⁶

Crkva sagrađena u čast sv. Petru, Lovri i Andriji u 14. stoljeću, nalazila se na sredini Straduna. Danas su sačuvani samo njezini tragovi u prizemlju na mjestu gdje je prije bila sagrađena, sam naziv ulice Petilovrijenci te oltar u katedrali, a na njezinom mjestu sagrađila se palača u 19. stoljeću. Anonimo navodi da je gradnja crkve Petilovrijenci počela 1251. godine te da su troškove gradnje financirali dubrovački trgovci. U odluci Velikog vijeća spominje se godina 1363. kao godina početka izgradnje crkve te se ona podudara s navodima Ivana Gundulića vezanima za početak izgradnje crkve.²⁷

2.1.4. Novovjekovne teme

Lavlja glava na franjevačkom samostanu

Na samom ulazu na Stradun, s lijeve strane, nalazi se Franjevački samostan Male braće, a na njegovom zidu okrenutom prema Onofrijevoj fontani nalazi se poznati maskeron – lavlja glava. Maskeron je isklesan u romaničkom stilu, u 13. ili 14. stoljeću, te je prije služio za odvod kišnice koja bi se skupila na krovu crkve pa se zatim slijevala u žlijeb na Stradunu. Osim odvoda, maskeron je imao i estetsku funkciju, to jest dekorativnu.²⁸ Prema predaji, mladić koji nije imao sreće u ljubavi zavjetovao se da će pronaći ljubav ako uspije, održavajući ravnotežu na maskeronu, svući i obući majicu.²⁹ Danas se običaj zadržao pa tako mnogi turisti u nadi da će se i njima sreća nasmiješiti izuju sandale ili japanke pred maskeronom i pokušavaju održati ravnotežu na izlizanoj glavi ovog stoljećima starog romaničkog lava.

Buconić Glović navodi zanimljivu metaforiku prema kojoj ova romanička glava lava predstavlja ljudsku naviku da se jedni drugima *penjemo na glavu* i tlačimo jedni druge toliko

²⁶ Buconić Glović Tereza, *Dubrovačke povijesne minijature II*, Dubrovnik, 2007., str. 18.

²⁷ Isto, str. 19.

²⁸ Isto, str. 41.

²⁹ <https://punkufer.dnevnik.hr/clanak/putovanja/hrvatska/dubrovacki-maskeron-zbog-kojeg-svi-skidaju-majice-na-ulazu-u-grad---564602.html> (Podacima pristupljeno 17. 7. 2023.)

dugo i konstantno da žrtva tlačenja prihvaća svoju sudbinu i postane igračke kojom upravljaju obijesni prema svojoj volji.³⁰

2.1.5. Ukleti otok

Među najpoznatijim predajama dubrovačkog područja upravo je predaja o Lokrumu, otočiću koji glasi za ukleto mjesto, a svima u Dubrovniku dobro je poznato što će se, prema legendi, dogoditi onima koji na otoku prenoće ili ga poželes posjedovati.

Lokrum je otočić koji se nalazi svega 680 metara od Porporele – stare gradske luke. U idili mediteranskog bilja, raznih agruma i zanimljivih životinja kao što su paunovi, na otoku se nalaze i napušteni benediktinski samostan, luka Portoč, botanički vrt te slano jezero Mrtvo more. Jedni od prvih povijesnih zapisa o otoku datiraju iz 11. stoljeća gdje je zabilježena darovnica dubrovačkog nadbiskupa Vitala i načelnika Lampredija. Otok je darovan svećeniku Lavu i benediktincu Petru koji su izgradili samostan.³¹

Potez darovanja otoka svakako nije bio slučajan jer će Crkva sljedećih nekoliko stoljeća imati značajnu ulogu u zaštiti Dubrovnika. Benediktinci su blisko surađivali s Gradom te bi slali upozorenje u Grad ako bi primijetili potencijalnu opasnost i sumnjiva kretanja neprijateljskih brodova u teritorijalnom moru, a mornarima bi s vatrom na visokim uporištima davali znakove za put. Lokrum postaje važan saveznik Republike te je općenito vrlo cijenjen što dokazuje i činjenica da je lokrumski opat imao svoj žig, a po crkvenoj ljestvici nalazio se odmah mjesto nakon biskupa.³²

Sudbina Lokruma i benediktinaca značajno se mijenjaju nakon godine 1667. kad je Dubrovnik zatresao snažni potres i ostavio grad u ruševinama. Taj razorni potres ostavio je trag i na Lokrumu te su tada srušeni crkva, značajno su oštećene i samostanske zgrade te obrambene kule.³³ Potres je Dubrovniku nanio ogromnu štetu, kako materijalnu tako i ljudsku. 6000 stanovnika poginulo je od čega je pola stanovništvo stare gradske jezgre. Sa Srđa, brda iznad Dubrovnika, rušile su se stijene na grad, a na Pločama i Pilama, glavnim ulazima u grad, otvarale su se pukotine koje su gutale kuće. Prekinut je i vodovod, a svjetlost dana prekrila je

³⁰ Buconić Glović Tereza, *Dubrovačke povijesne minijature II*, Dubrovnik, 2007., str. 41.

³¹ Isto, str. 179.

³² Isto, str. 180.

³³ Isto, str. 180.

prašina koja se podigla na nebo uslijed trešnje. Grad je nakon toga pogođen požarom i pljačkašima koji su iskoristili trenutak slabosti već dovoljno izmučenog grada i stanovništva.³⁴

Dubrovačka vlada u tom trenutku na sve načine pokušava napuniti osiromašenu državnu blagajnu, a u prilog joj ne idu ni Napoleonovi visoki nameti. U tom trenutku Lokrum postaje prevelik teret za Republiku i Senat 1798. godine predlaže prodaju Lokruma i raspuštanje redovnika te odlazak u Monte Casino. Papa Pio VI. prihvaća prijedlog Republike, a 1799. godine događa se i sami odlazak benediktinaca s otoka.³⁵

Te siječanjske noći kad su redovnici napuštali otok, prije samog odlaska, skupili su se u kolonu te obišli otok tri puta sa svijećama okrenutima prema podu izgovarajući kletvu. Kletva je trebala snaći one koji su prodali otok te one koji ga požele kupiti i posjedovati. Nedugo nakon uslijedile su tragične smrti trojice plemića iz Senata koji su predložili prodaju. Tragediju kakvu Dubrovnik do tad dugo nije doživio dogodila se 1859. godine kada je ratni brod Triton, brod austrijske ratne mornarice, nekoliko desetaka metara od Lokruma eksplodirao te od 96 članova posade poginulo je njih čak 86-oro.³⁶ Sumnja se da je požar čak bio i podmetnut, a tome svjedoče i podatci iz dubrovačkog kalendara *L` Epidauritano* iz 1902. godine. Naime, prema izjavi anonimnog oficira s broda Tritona, požar je u barutani namjestio češki mornar Fiala koji se htio osvetiti zapovjedniku Zenkoviću. Šteta koja je učinjena mnogim obiteljima poginulih mornara je nemjerljiva, a visoki kameni križ s ispisanim imenima poginulih mornara u uvali Skala na Lokrumu i danas svjedoči o strašnom događaju iz 1859. godine. Tijela poginulih mornara pokopana su u Gospinom polju na vojničkom groblju.³⁷

Velika tragedija navela je i vrhovnog zapovjednika ratne austrijske mornarice Maksimilijana Ferdinanda da dođe u Dubrovnik. Maksimilijan se ubrzo zaljubljuje u Lokrum te ga odluči kupiti, a samostanske građevine renovirati i pretvoriti u ljetnu rezidenciju gdje narednih osam godina uživa sa svojom ženom. Nakon njegove smrti, Lokrum i dalje ostaje pod austrijskim vlasništvom, to jest otok nasljeđuje Maksimilijanov nećak - Rudolf Habsburški. Rudolfova smrt se odigrala pod velom tajni u dvorcu Mayerlingu nedaleko od Beča.³⁸

Lokrum je danas zaštićeni otok pod vlasništvom Republike Hrvatske. Iako se u narodu za njega veže predaja o kletvi benediktinaca, mnogi su uvjereni da Lokrum štiti nevidljiva ruka što je u mnogim slučajevima i dokazano.³⁹

³⁴ <https://dubrovnikdigest.com/povijest/veliki-potres> (Podacima pristupljeno 17. 7. 2023.)

³⁵ Isto, str. 180.

³⁶ Isto, str. 181.

³⁷ Buonić Glović Tereza, *Dubrovačke povijesne minijature*, Dubrovnik, 1997., str. 59.

³⁸ Buonić Glović Tereza, *Dubrovačke povijesne minijature II*, Dubrovnik, 2007., str. 181.

³⁹ Isto, str. 182.

2.1.6. Lokrum – spasitelj Rikarda I. Lavljeg Srca

Predaja o Rikardu I., poznatom engleskom kralju, i Lokrumu datira iz 12. stoljeća. Godine 1192. Rikard Lavljeg Srca zapao je u oluju u Jadranskom moru pri povratku iz Trećeg križarskog rata.⁴⁰ Na zahtjev njegova oca, kralja Henrika II., Rikard odlazi u Jeruzalem sa zadatkom da taj prostor oslobodi od Saracena te da oslobodi Kristov grob. S njim je bio i Fridrich Barbarossa, no nakon njegove smrti, Rikard se odluči za povratak u domovinu.⁴¹ Pri ulasku u Jadransko more, kraljeve brodove zahvaća velika oluja koja potopi nekoliko njegovih brodova, a na kraljevu brodu slomljeni jarbol ubije nekoliko ljudi. Rikard Lavljeg Srca u očaju počne zazivati Blaženu Djevicu Mariju i zavjetuje se da će, ako ga spasi, podignuti dvije crkve, jedna će biti podignuta na mjestu na kojem se iskrca kad se spasi, a druga u Engleskoj. Oluja se smiri, a kraljev brod se nađe pred Lokrumom, otočićem 680 metara udaljenog od Dubrovnika.⁴²

Dubrovčani su brzo saznali o kakvom je gostu riječ pa su ga pozvali u Grad da se tamo odmori gdje su ga obasipali darovima i raznom hranom. To svakako nije bilo slučajno jer su Dubrovčani saznali za kraljev zavjet, a oni su u to vrijeme imali namjeru izgraditi novu, veću katedralu u čast Blažene Djevice Mariji. Knez je danima Rikardu pričao o svetom Vlahu i njegovim čudima te kako je postao zaštitnik Dubrovnika. Iako su ga priče o svetom Vlahu oduševile i dalje je htio prema svom zagovoru podignuti crkvu Blaženoj Djevici Mariji na Lokrumu. Na kraju pregovora, Rikard ipak popusti te preda knezu škrinju kraljevskih zlatnika kojom financira podizanje dviju crkvi. Jedna, manja bit će podignuta na Lokrumu, a veća, posvećena Blaženoj Djevici Mariji u Dubrovniku.⁴³ Iako se u nekim izvorima spominju ogromne svote koje su darovane Dubrovniku kao što je 100.000 dukata, mnogi povjesničari i kroničari tu informaciju propituju jer u dubrovačkom Statutu pronalazimo nešto drugačije informacije. Naime, gradnja katedrale počela je krajem 12. stoljeća, a iz dubrovačkog Statuta saznajemo da su krajem 13. stoljeća građani imali određene namete koji su služili prikupljanju sredstava za dovršavanje katedrale. Godine 1667. bogatu romaničku katedralu razara jaki potres pa se ona dovršava tek u 18. stoljeću.⁴⁴

⁴⁰ Margaritoni Marko. *Dubrovnik između povijesti i legende*. Državni arhiv u Dubrovniku, 2001., str. 163.

⁴¹ <https://blichr.wordpress.com/2018/02/03/sveti-vlaho-i-richard-lavljeg-srca/> (Podacima pristupljeno 17. 7. 2023.)

⁴² Margaritoni Marko. *Nav. dj.*, str. 163.

⁴³ <https://blichr.wordpress.com/2018/02/03/sveti-vlaho-i-richard-lavljeg-srca/> (Podacima pristupljeno 17. 7. 2023.)

⁴⁴ Margaritoni Marko. *Nav. dj.*, str. 164.

Velika je vjerojatnost da su s prijenosom i prvim zapisima ove predaje započeli upravo lokrumski redovnici kojima je to bilo u interesu, očuvanje predaje zbog pozivanja na Rikardov zavjet. Naime, Rikard je odobrio i gradnju crkve u Dubrovniku ako lokrumski opat bude predvodio misu na Svijećnicu u dubrovačkoj katedrali. Svijećnica ili Kandelora slavi se 2. veljače, dan prije Feste Svetog Vlaha te se drži za jedan od najvažniji svetkovina u godini koje se slave u Dubrovniku. Dubrovački nadbiskupi osporavali su lokrumskog opata u predvođenju mise na tako važan dan za Grad, no Papa se umiješao i poništio nadbiskupsku odluku i omogućio opatovo predvođenje mise na Svijećnicu.⁴⁵

2.2. Etiološke predaje

Ljudi oduvijek žele pronaći objašnjenje podrijetla nastanka određenog naziva pokrajina, mjesta, lokaliteta, ponora, bunara i slično te iz te potrebe potekle su etiološke predaje koje nastaju na temelju povijesnih događaja ili osoba. Prema Dragiću, etiološke predaje nastaju na više razina, a to su povijesna, mitska, eshatološka, demonološka i legendna razina. Pričanja iz života također mogu biti temelj mnogih etioloških predaja pa se u tim predajama nalaze vrijedna sjećanja na osobe koje su se istaknule i koje su bile značajne za našu povijest. Počast određenim znamenitim osobama ili događajima ostala je kao uspomena i velikom broju toponima.⁴⁶

2.2.1. Nastanak imena Cavtat i Captislava

„Kako je bio porušen Epidaurus, nije nikoga bilo više tu, samo stijene, hridi, razvaline. U montanji, u brdima su neki ljudi bili ijedan čovjek je gledao dole i ugledao je drače, kapinike i kako neko gorsko cvijeće će cavti u ruševini. I govori: — Gledaj kako cavti. I tako su prozvali to mjesto Cavtat.“⁴⁷

„Prije je na ovom području živjela kneginja koja je bila strašno lijepa. Zvala se Captislava i niti jedna joj nije bila ravna na cijelom dubrovačkom području. Došlo je vrijeme udaje i Captislava je imala puno udvarača, ali najviše interesantni su joj bili pomorac iz

⁴⁵ Margaritoni Marko. *Dubrovnik između povijesti i legende*. Državni arhiv u Dubrovniku, 2001., str. 165.

⁴⁶ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 415.

⁴⁷ Vidi: Isto, str. 424.

Epidaura i gospodar Soko-grada u Gornjim Konavlima. Kako su oni bili najistaknutiji među tim udvaračima, krenula je trka među njima tko će osvojiti Captislavu. Pomorac je Captislavi obećao da će joj dovesti brodove pune skupe svile kao regal, a gospodar Soko-grada obećao je dovesti vodu u Cavtat, tj. da će se do Cavtata provesti vodovod. Pomorcu su fasovali brodovi u oluji, sve mu se potopilo tako da je onaj iz Soko-grada bio u prednosti i dabome Captislava je htjela iskoristiti priliku da učini što dobro za mještane. Tako ti se ona udala za tog iz Soko-grada i na dan njihova vjenčanja ona ti je počasnno trebala prva popiti vodu iz tog novog vodovoda. Onaj pomorac ti je bio užasno đelozan i on ti je stavio nekakvog velikog guštera u vodovod koji je iskočio iz špine kad je Captislava išla popiti vodu. Ona ti se od šoka pala u nesvijest i eto ti pošla na onaj svijet. Mještani su onda u znak zahvalnosti, jer im je dovela vodu, nazvali svoj grad Cavtat.“⁴⁸

2.2.2. Rijeka Ljuta

„Meni ti je baba znala pričati tu legendu kad bi se ko djeca skupili da ćemo u polje. Vazda je imala neke zanimljive priče i legende kako bi nam taj odlazak u polje, a i eto sam taj naporan rad, učinila zabavnijim. Znala je dosta legendi i onda bi nam sve kazivala dok bi hodali do polja. Vazda bi govorila da je ta legenda o rijeci Ljutoj jako stara, možda čak tamo iz 10. stoljeće, ne sjećam se ni sama, i da zbog toga ju ne bi trebali zaboraviti nego čuvati.

Uglavnom, kako je nastala Ljuta? U Konavlima ti je 17 dana bila strašna tutnjava pod zemljom nakon koje je došao i potres. U Konavlima su se svi prepali i pobjegli na vrh obližnje gradine. Nakon potresa, pod Snježnicom su se stvorila tri izvora i potekle tri rijeke. Izvori su se zvali Rikalo i Oka, a trećeg se ne sjećam, ali treći ti je izvor rijeke Ljute.

U narodu se vazda govorilo da je izvor Rikalo glavni, a da su mu djeca Oka i Ljuta. Ljuta je inače izvire ispod brda Plana. Rikalo i Ljuta su povezani Konavočicom koja ljeti presuši.

Tako ti te rijeke povezane istim pritocima rade mrežu u Konavlima i zato je zemlja dušu dala za poljoprivredu. Kako ti je sv. Toma tamo neđe u 7. mjesecu, on ti je zaštitnik vode pa se vazda kaže: „Sveti Toma, goni prace doma.“⁴⁹

⁴⁸ Kazivačica je Kate Memed, Obradović (djevojačko), rođena 30. 3. 1945. u Dubrovniku. Priča zapisana 11. 6. 2021.

⁴⁹ Kazivačica: Kate Memed, Obradović (djevojačko), rođena 30. 3. 1945. u Dubrovniku. Priča zapisana 11. 6. 2021.

2.2.3. Četiri brata i nastanak imena Samostana „Mala braća“

Franjevački samostan Mala braća jedan je od najljepših unutar dubrovačkih zidina. Samostan ima dugu povijest i tradiciju te u njegovom sklopu možemo pronaći i prostrani klaustar, vrlo bogato knjižnicu te najstariju ljekarnu u Europi. U samostanu i crkvi nalaze se kosti mnogih dubrovačkih plemića koji su na bilo koji način doprinijeli izgradnji, održavanju ili uljepšavanju franjevačkog samostana i crkve svojim nesebičnim priložima. U crkvi se također nalaze kosti značajnog baroknog pjesnika Ivana Gundulića.⁵⁰

Mnoge predaje dubrovačkog kraja vezuju se uz pomorce i njihove obitelji. Ova predaja također je vezana za pomorca koji je pri odlasku na još jednu plovidbu ostavio kod kuće trudnu suprugu. Supruga nakon nekog vremena rodi četiri sina. Ona se prepadne da će ju narod ismijavati jer takva pojava nije bila viđena kod plemića i višeg staleža u Dubrovniku pa se prepadne da će narod protumačiti da je takvom pojavom izjednačena s pučankama. Nakon poroda, žena da trojicu sinova slugi koji ih u kovčegu, prema njezinoj zapovijedi, odnese baciti u more. Sluga pri odlasku do mora sretno pomorca koji se ranije vratio te se krene nevješto izvlačiti iz te situacije. Pomorac brzo shvati da mu sluga laže te na kraju sluga poklekne i sve prizna pomorcu te pokaže kovčeg s tri sina. Pomorac odluči prešutjeti ženi neočekivani događaj i odvede sinove u ženski samostan gdje zamoli redovnice da odgajaju njegove sinove, a da će on redovito dolaziti i pokrivati sve troškove. Tako je i bilo. Braća su rasla odvojeno sve do trenutka kad je otac odlučio da ih ponovno ujedini. On na putovanju kupi četiri ista odijela te da jedno sinu koji je odrastao s majkom i tri sinovima koji su odrastali s redovnicama. Kad su svi bili tako isto obučeni, dovede tri sina kod kuće i reče ženi da su to sinovi jednog njegovog prijatelja. U igri, sinovi su se pomiješali, a majka nije mogla razaznati koji je njezin pa sjedne i počne plakati da ne može pronaći svoje dijete, a muž dođe do nje i kaže da nema zašto plakati kad su sva četvorica njezina djeca. Braća su od tog trenutka rasli zajedno u obiteljskom domu.⁵¹

Četiri su brata izrasla u uspješne i značajne ljude koji su nastavili očevim stopama i bavili se pomorstvom. Jednom su prilikom pošli u kupnju pijeska za kuću koju bi zajedno sagradili u Dubrovniku te je jedan brat primijetio zlatna zrna u pijesku. Tu spoznaju podijelio je samo s braćom, ali ne i s trgovcem te kad su stigli kući, prosijali su pijesak i silno se obogatili. Novčanu dobit i svoju sreću htjeli su podijeliti sa svojim gradom pa su gradu na poklon

⁵⁰ Buconić Glović Tereza, *Dubrovačke povijesne minijature II*, Dubrovnik, 2007., str. 153.-154.

⁵¹ Margaritoni Marko. *Nav. dj.*, str. 183.-184.

sagradili jednu od najljepših crkvi i samostana. Narod je u čast četvorici braće crkvi i samostanu dodijelio simbolično ime Mala braća.⁵²

Istinitosti predaje u prilog ide i činjenica da je nekoliko ulica od same crkve i staro nahodište za napuštenu djecu po nazivom *Ospedale della Misericordia* osnovano 1432. godine. Nahodište je radilo tako da bi primalo napuštenu djecu preko prozorčića. Na prozorčiću se nalazila *ruota*, to jest kolo na koje bi majka ostavila dijete, zavrtjela kolo i pozvonila te brzo nestala u noć kako se njezin identitet nikad ne bi otkrio. Sve žene su mogle izvršiti porod anonimno ako su bile u takvoj situaciji. To su uglavnom situacije kad bi se rodilo izvanbračno dijete ili dijete nevjenčane žene. Sva djeca u nahodištu odmah su krštena, a u rodnom listu bi se zapisao datum rođenja, ali ne i imena roditelja.⁵³

2.3. Mitske predaje

U hrvatskoj mitologiji vile su najčešća mitska bića.

2.3.1. Vile

Bizantski pisac Prokopije u 6. stoljeću u svome djelu *De bellis* navodi kako su Slaveni posebno slavili Vile i rijeke. „U slavenskoj i hrvatskoj mitologiji, vile su bajkovite ljepotice, gotovo uvijek u dugim bijelim, rjeđe plavim haljinama, duge zlatnožute počesljane kose, s modrim ili zelenim očima, s cvjetnim vijencem na glavi, milozvučnog glasa, hitre i vitke. Oličenje su ljepote.“⁵⁴

Staništa vila uglavnom su područja uz vodu, rijeke, jezera, mora, u gorama te pećinama i špiljama. Vile također imaju posebno vezu s Mjesecom, božanstvom vodenih demona te Mozsynski navodi kako je to vjerojatno razlog zašto ljudi vile većinom sretnu na mjestima uz vodu, često noću ili pred zoru na samoj granici između onostranog i ovostranog svijeta. U raznim predajama spominje se i strah vila od svake vrste svjetlosti, kao na primjer sunca i zbog

⁵² Buconić Glović Tereza, *Dubrovačke povijesne minijature II*, Dubrovnik, 2007., str. 41.

⁵³ Simunović, Katica. "Od dječjeg nahodišta do doma za djecu i mlađe punoljetne osobe Maslina – Prilog povijesti socijalne skrbi za djecu u dubrovniku." *Ljetopis socijalnog rada*, vol. 15, br. 3, 2008, str. 504.

⁵⁴ O tome više: Dragić, Marko. Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa. Godišnjak Titius 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., 219.-240.

toga je sačuvana i legenda o tome kako je jedan prolaznik napravio vili hlad, a ona ga je zbog njegovog dobrog djela silno nagradila.⁵⁵

Za vilin porod obično je potrebna ljudska pomoć koju vila kasnije nagradi. One se rađaju iz tekućine koju proizvode određene trave koje se mogu pronaći na livadama, a sam korijen izgleda kao glavica luka. Moguće je i da vile otmu ljudsko dijete, a roditeljima ostave vilinsko. Vilinsko dijete se raspoznaje, ako se ono nije razvilo prema normalnim parametrima šire populacije tog naroda. Postoje i fabulati kako vratiti svoje ljudsko dijete na vrlo neobičan način. Naime, u peć se na lopatu stavi vilinsko dijete i baci se u vatru te se u tom trenutku kad bi vilinsko dijete moglo pasti u vatru dogodi zamjena gdje vile vrate ljudsko dijete, a uzmu vilinsko.⁵⁶

Vile su uglavnom pomagale ljudima stoga imamo bezbroj priča i predaja o njihovoj milosti prema onima kojima je pomoć potrebna. Zabilježeno je da bi pomagale siromašnim djevojkama da brže naprave ruho za udaju ili pak kako bi pomagale nejakim pastirima. Također, vile su činile dobra djela sve dok bi osoba kojoj pomažu čuvala tajnu o njihovoj životinjskoj nozi. Ako bi osoba izdala njihovu tajnu teško bi se zamjerila vilama pa su onda bile sposobne činiti zlo.⁵⁷

U nekim je predajama zabilježeno da su vile vrlo jake, čak toliko jake da bi same zidale gradove noću. Tu snagu im daju njihove nadnaravne moći. Postoji i predaja o gradnji pulske arene gdje bi noću vile prenosile glomazna kamenja na glavama i polako gradile arenu, no kad bi zora počela svitati vile bi se razbježale i pobacale kamenja pa je zbog toga arena ostala bez krova.⁵⁸

Kod predaja o vilama na dubrovačkom području imamo posebno stapanje mediteranskog/europskog i kontinentalnog/slavenskog naslijeđa. Često se u pričama iz Dubrovnika i okolice vile pojavljuju kao čudesni pomagači ili pokretači radnje. O susretu s vilama svjedoče mnoge pjesme, predaje te su napisane i bajke, no memoari i fabulati pripadaju žanru predaja.⁵⁹

Za vile se vezuju i određeni lokaliteti gdje su prema predajama vile obitavale, stoga ti lokaliteti nose ime po njima. To su uglavnom mjesta kraj vode, rubovi šuma, stijene, pećine ili duboke jame. Takva je i Vilena jama na konavoskim stijenama za koju se govorilo da je stanište

⁵⁵ Marks, Ljiljana. Nadnaravno žensko. *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*. Zagreb. 2002., str. 80.

⁵⁶ Isto, 80.

⁵⁷ Dragić, Marko. *Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa*. Godišnjak Titius 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., str. 223.

⁵⁸ Marks, Ljiljana. Nadnaravno žensko. *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*. Zagreb. 2002., str. 81.

⁵⁹ Isto, str. 84.

vila. Osim Vilene jame, u Konavlima se nalazi i Vilina peć (pećina), Vilina kuća koja se nalazi poviše Sokola, Vilina kamara te Zvonica.⁶⁰

Sljedeća predaja s dubrovačkog područja sadrži više motiva, a to su igrišće, vilinska pećina i vilinska kosa:

„Ima u nas gumno, tu poviše ove kuće, i da su tri vile balale. I sad se zove Igrišće. Govoru da je ta jama u brdu bila duga, duga. Na unutra su govorili da ima okamenjeno kao pršut i pogače kruh i demižane, one su tu se hranile. A je l to bilo pitaj Boga. Ja sam čula da se vila zaputila u drače pa da je jedna djevojčica otputila, a vila je pitala čijem da joj zafali. 'Ništa, da mi date dobre kose!'“⁶¹

2.3.1.1. Susret s vilom na Snježnici

Sljedeća predaja vezana je za susret mladića i vile na Snježnici, brdu u Konavlima:

„Kad smo bili mali nas je vazda bilo strah vila jer nam je to bilo nepoznato. Za Snježnicu se vazda govorilo da tamo žive vile i tamo na stijenama kraj Sokol grada. Za Snježnicu baš znam priču, to su mi stariji pričali kad sam bila manja, da je jedan momak tu iz Konavala išo na Snježnicu i sreo je vilu koja se s kosom zaplela u drvo. Stvar je što ako se vili s glave okine kosa ona odma umire. On joj je pomogo raspetljat kosu i oslobodit ju, a ona je njemu zauzvrat donosila zlato na mjesto đe su se dogovorili. Mater od momka se čudila odakle mu toliko zlato ipak su oni samo seljani tu bave se poljoprivredom i stočarstvom, a on se više nije mogo suzdržat i odveo je roditelje i pokazao im vilu, a ona je onda zauvijek nestala jer je momak prekršio njihov dogovor, je li, dogovorili su se da će ona njemu donosit zlato, ali samo ako nitko ne zna za nju i da to ostane njihova tajna.“⁶²

⁶⁰ Isto, str. 82 - 87.

⁶¹ Isto, str. 87.

⁶² Kazivačica je Kate Memed, Obradović (djevojačko), rođena 30. 3. 1945. u Dubrovniku. Priča zapisana 9. 7. 2023.

2.3.1.2. Susret s vilom na Šipanu

S otoka Šipana koji se nalazi nedaleko od Dubrovnika, a najveći je od otoka u skupini Elafitskih otoka, imamo predaju o vili i čovjeku koji se obogatio zbog svoje dobrote. Predaja je slična kao i ona o susretu s vilom na Snježnici. Naime, taj Dubrovčanin radio je na Šipanu kao težak i mukotrпно zarađivao za svoj kruh. Jednog dana sretne taj težak vilu koja se zaplela u draču i molila slučajnog prolaznika da joj pomogne izvući se, a zauzvrat da će mu pružiti bogatstvo kakvo još nije vidio. Težak joj pomogne, a ona ispuni obećanje i obaspe ga zlatom. Danas i dalje stoji njegova vila i veliki vinograd na otoku uz nekoliko kuća u Dubrovniku.⁶³

2.3.2. Magnetsko brdo

Cavtatska usmena književna tradicija obiluje predajama o pomorcima i njihovu životu pa tako i sljedeća predaja koja se prenosi sigurno više od 200 godina ima pomorce u glavnoj ulozi. Naime, plovidbe su prije trajale puno duže, a cavtatski su pomorci znali i prenosili neobičnu predaju o magnetskom brdu. Brdo se nalazilo na putu prema Kini, a na samom brdu vile su stavile konja s konjanikom i magnetom. Taj put i brdo donose lošu sreću jer kad god bi se pored njega prolazilo, pomorci bi na brodu izgubili člana posade ili bi se dogodila neka nepogoda na brodu kao što je razbijanje jedra i slično. Magnetsko je brdo naštetilo i kineskom kralju. Kad je dobio sina, proročica je kralju rekla da će mu sina ubiti onaj koji s brda makne magnet. Iako je kineski kralj silno čuvao i poduzeo sve mjere opreza da se tako nešto ne dogodi, na kraju se ipak proročanstvo ostvarilo, a cavtatskim pomorcima ostala je predaja koja će se još dugo prenositi u narodu.⁶⁴

2.3.3. Lijepa i ružna sestra iz Cavtata

U Bogišićevoj zbirci imamo sačuvano predaju o vilama i dvjema sestrama. Naime, u Cavtatu je živio vrlo bogat čovjek te je imao jednu prelijepu i jednu ružnu kćer. Jedan konte dođe zaprositi lijepu kćer, no otac ružnoj kćeri naredi da siše prst pa da konteu pokaže samo

⁶³ Bošković-Stulli, Maja. *Usmene pripovijetke i predaje*. Matica hrvatska. Zagreb. 1997., str. 368.

⁶⁴ Bošković-Stulli, Maja. *Dvije mediteranske zbirke pripovijedaka (sa Sicilije i iz Cavtata)*. Etnološka tribina Vol. 24, No. 17, 1994., str. 156.

prst kad ju ovaj bude htio vidjeti. Bilo je kako su se i dogovorili i konte oženi ružnu kćer, ali kad joj vidi lice toliko se razljuti da ju baci kroz prozor, a ona pri padu zapne i ostane visiti na čavlu koji je zabijen na vanjski zid dvorca. Skupina vila prolazila je pokraj dvorca i stale su se toliko smijati nesretnoj djevojci da je jednoj vili kojoj je kost zapela u grlu najednom izletjela iz grla i vila je bila spašena. Vile su prišle djevojci i kad su čule zašto visi na zidu i kako su se otac i konte ponijeli prema djevojci, ponude joj blago ili ljepotu. Djevojka odabere ljepotu za kojom je toliko čeznula. Konteov sluga se vrati nakon nekog vremena kako bi pokopao djevojku koja je vjerojatno poginula, ali se iznenadi kad ugleda prelijepu mladu djevojku koja ga napadne.⁶⁵

2.4. Demonološke predaje

Kod demonoloških ili demonskih predaja imamo zabilježene susrete s demonološkim, to jest onostranim bićima. U demonološkim predajama imamo više vrsta demonskih bića od kojih su neki vještice, more, irudice, kučibabe ili babaroge, vukodlaci, čaratani, irudice, đavao koji se prikazuje u više oblika, mačić te razni drugi.⁶⁶

2.4.1. Vještice

Predaje i vjerovanja u vještice raširene su po čitavoj Hrvatskoj pa tako imamo i različite nazive za njih. U nekim dijelovima Dalmacije i u Istri stanovništvo ih naziva *štrigama*, *štrijama* i *štriguljama*, a u unutrašnjosti Dalmacije *višticama*, *višćicama* i *štringama*. U Slavoniji su poznate kao *vještice*, dok su u sjeverozapadnoj Hrvatskoj to *coprnice*.⁶⁷

Za vještice se smatra da su to žene koje su u savezu s đavlom. Točnije to su žene koje su prodale dušu đavlu, a zauzvrat su dobile natprirodne moći te su tu pogodbu potpisale krvlju. Prema izgledu, opisuju se kao grbave žene s velikim nosevima. Za vještice se govori da jedu djecu, spremaju čarobne napitke, guše ljude u snu te izazivaju različite bolesti.⁶⁸

⁶⁵ Marks, Ljiljana. Nav. dj. str. 86.

⁶⁶ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 436.

⁶⁷ Šešo, Luka. Nema više vila. A nema ni konja: Promjene tradicijskih vjerovanja u nadnaravna bića. *Zbornik za narodni život i običaje*, vol. 56, 2012., str. 127.

⁶⁸ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 437.

Vještice najčešće djeluju noću dok svi spavaju. Osobina specifična za vještice je njihovo okupljanje, pa u mnogim predaja ljudi svjedoče okupljanju vještica ili susreću skupinu vještica. Vještice čine velike štete ljudima i životinjama, a kreću se letenjem, a u dalmatinskim krajevima poznate su predaje u kojima vještice otimaju brodice te sa samo nekoliko zamaha veslom dođu na jako udaljena mjesta gdje se sastaju s drugim vješticama.⁶⁹

Vještice su poznate i po izazivanju oluja, velikih tuča i kiše te tako uništavaju usjeve i poljoprivredno blago. Prethodno je spomenuto karakteristično okupljanje vještica koje je služilo za vijećanje i odlučivanje. Na takvim okupljanjima odlučivalo se koga će sljedeće napasti ili nanijeti zlo. Nekad bi se na tim okupljanjima i posvađale pa bi se potukle. Koja vještica izađe kao gubitnica iz takve borbe, njezino selo će snaći veliko nevrijeme i kiša.⁷⁰

Kako su vještice bile žene koje normalno žive s obitelji u selu, no kriju svoje natprirodne moći, ljudi iz sela su se uvijek trudili razotkriti tko je u selu vještica. Za razotkrivanje vještica vezana su mnoga vjerovanja i metode, a jedna od njih je da se vješticu može prepoznati ako pogledamo gdje je vještica kad se nešto loše dogodi u kući. Ako žena iz kuće šteta oko kuće, a u njoj se pokvarilo vino, sir ili se razbolio konj, ona je vještica. Prema nekim vjerovanjima, svećenik dok nosi misnu odoru, može prepoznati tko je vještica. Kad se sazna i razotkrije tko je vještica ona gubi svoje moći te se treba ispovjediti i pokajati, a svećenik će joj pomoći s molitvom kako bi ponovno postala normalna žena.⁷¹

Predaja o vješticama koje krađu brodice tijekom noći dobro su poznate kako na hrvatskoj tako i na talijanskoj obali. Prema predaji, skupina vještica noću ukrade manji ribarski brod te otplove jako daleko. Prije jutra se vrate i ostave brod gdje su ga i ukrale, a vlasnik ujutro primijeti prisutnost nepozvanih gostiju po voću ili biljkama u brodu koje inače ne rastu na tom podneblju. Predaju takve tematike zapisuje Bošković-Stulli, a predaju joj je ispričala Luce Antunović koja je to čula u obitelji Lukaća. Prema predaji, čovjek iz Cavtata je cijeli dan spremao svoju brodicu za isplov. U jednom trenutku primijetio je da se nešto neobično događa pa se sakrio ispod pramca brod i zapalio cigaretu te čekao da vidi što će se dogoditi. Pet do šest vještica ukralo je njegovu brodicu te su se samo uz nekoliko zaveslaja našli u Italiji u Apuliji. Dok su vještice pošle na bal, on je ukrao nekoliko mahuna boba koji je tada rastao samo u Italiji. Kad su se vratile, vještice su osjetile miris duhana, ali su se morale brzo vratiti u Cavtat prije zore da bi vratile ukradenu brodicu. Čovjek koji je to proživio, razotkrio ih je uz pomoć boba. Iz Cavtata imamo mnogo predaja slične tematike, a Anka Guljelmović navodi i formulu

⁶⁹ Šešo, Luka. Nav. dj. str. 129.

⁷⁰ Isto, str. 129.

⁷¹ Isto, str. 131.

prema kojoj je jedan vještici zaveslaj jednak 100 milja. Sličnu predaju govori i Anka Guljelmović prema kojoj je jedan čovjek s vješticama završio u Indiji, a kao dokaz da su ga tamo odvele, uzeo je stabljiku bambusa.⁷²

Vrlo sličnu priču imamo zabilježenu i u Rožatu gdje se sumnjalo za dvije susjede da su vještice. Smatralo se da su vještice jer bi čvrsto spavale noću te se ne bi pomakle cijelu noć, tek ujutro kad bi im muha zazujala iznad glave. Također, sumnjalo se i na „jezičave“ žene te one koje za vrijeme mise ne bi ulazile u crkvu već bi ostajale pred vratima da ih svećenik ne bi prepoznao. U Rožatu se sumnjalo na Maru i Katu, dvije vrlo bliske susjede za koje se govorilo da ne mogu podići mušku djecu već ih pojedu dok su novorođenčad. Prema predaje, njihov susjed s velikom barkom jednog je dana primijetio da mu barka nije vezana na onaj način kako on inače vezuje. Nije se pretjerano osvrnuo na to, ali mu misli nisu dale mira kad je isti neobičan način vezivanja primijetio nekoliko jutara za redom. Jedne noći odlučio je sakriti se ispod krme barke i uhvatiti nepoželjne goste. Kad se sakrio, čuo je šaputanje njegovih prvih susjeda Mare i Kate koje su provjeravale ima li ikoga na putu. Kad su se ukrcale, zamahnule su nekoliko puta veslima i našli su se na nepoznatoj lokaciji. Kad je čovjek provirio iz krme, ugledao je bogate vrtove pune stabala oraha, jabuka, naranči i drugih agruma. Mare i Kate potrčale su prema ostalim vješticama koje su se skupljale na ledini. Nakon što su otplesale kolo, brzo su nakupile voća i oraha u vreće te krenule prema doma da stignu prije zore. Bilo im je vrlo važno stići prije zore kako njihov odlazak ne bi nitko primijetio i razotkrio da su vještice. Nakon nekoliko zaveslaja ponovno se stvore u Rožatu te sutradan čovjek odluči razotkriti seoske vještice. Čovjek ode do Marinog muža i sve mu ispriča, a zatim pronađu i vreću s orasima i voćem pod skalama. Muž Mari zaprijeti da će ju razotkriti pred svima i pokaže joj vreću punu oraha i voća te ona prizna da je vještica. Nakon toga muž prenese tužnu vijest o ženi i susjedi seoskom svećeniku Peri koji Maru i Katu opomene s oltara na nedjeljnoj misi i zatraži ih da se zakune da će se pokajati i osloboditi se zla te postati uzorne i dobre žene.⁷³

⁷² Bošković-Stulli, Maja. "Traces of oral narration in Konavle." *Narodna umjetnost*, vol. 35, br. 1, 1998., str. 144-145.

⁷³ Glović, Tereza. *Priče oko popreta*. Dubrovnik. 1991., str. 13-17.

2.4.2. Tenac

Predaju o tencu imamo iz Cavtata iz 19. stoljeća gdje je Tondica Čuklić na vrhu Zviždine ulice u Cavtatu pronašao kozju kožu punu ulja. Kad ju je podigao na vrat kako bi ju odnio doma, koza je progovorila i upitala ga hoće li ju početi gristi. Čovjek je brzo ostavio kozju kožu i pobjegao.⁷⁴

Maja Bošković Stulli zapisuje još jednu sličnu predaju koju joj je ispričala Luce Antunović. Luce Antunović predaju je čula od jedne starije gospođe iz Cavtata još dok je imala 17 godina dok je pohađala strukovnu školu u Cavtatu. Naime, riječ je o čovjeku iz Cavtata koji se vraćao s ribanja Ulicom od Šušnja. Čovjek je bio vrlo siromašan, a kod kuće je imao obitelj koja je jedva čekala malo ribe. Jako se razveselio kad je pronašao kozju kožu punu ulja. Njegova sreća nije dugo trajala jer je kozja koža progovorila i zaprijetila mu da će ga početi gristi.⁷⁵

Sljedeću predaju koja se dugo pamti zbog svoje mračne i tužne naravi Anka Guljelmović saznaje od svećenika Ive Miljana. Naime, prema predaji, jedan čovjek u Konavlima imao je dvojicu pomagača koji su mu ukrali brodicu i pobjegli u Albaniju. Vlasnik brodice i njegovi prijatelji koji su mu pomogli, pripremili su brodicu Marka Cuklića te isplovili za njima. Nakon što su ih ubili, tijela su im pronađena na Konavoskim stijenama. Nakon tog događaja u Cavtatu se čulo strašno zavijanje po noći, a moglo se sresti i dva magarca koji su strašili prolaznike. Anka Guljelmović govori kako su ti magarci zapravo tenci.⁷⁶

Prema predaji iz Župe, jedne noći se čovjek vraćao na magarcu prema kući te na pola puta magarac se zaustavi i reče čovjeku da je dosta on nosio i da će sad on njega nositi. Tada čovjek osjeti ogroman teret na leđima, a kasnije ljudi protumače da je to bio tenac.⁷⁷

2.4.3. Noćne procesije

Predaja o noćnim procesijama duša iz čistilišta poznata je u cijeloj Dalmaciji, a ovisno o mjestu i vremenu, upotrebljavaju se nazivi različitih lokaliteta. Tako u Šumetu, u Rijeci dubrovačkoj imamo zabilježenu predaju susreta mlade djevojke s noćnom procesijom. Djevojka je prilikom posjete rodbine ostala malo duže jer se zapričala. Kasno navečer, krenula

⁷⁴ Bošković-Stulli, Maja. "Traces of oral narration in Konavle." *Narodna umjetnost*, vol. 35, br. 1, 1998., str. 143.

⁷⁵ Isto, str. 143.

⁷⁶ Isto, str. 145.

⁷⁷ Isto, str. 148.

je prema kući sasvim sama. U jednom trenutku opazi procesiju koja ide prema njoj sa svećenikom na čelu procesije. Lica su nejasna, a ljudi se kreću tiho kao da lebde i glatko prolaze pored nje noseći upaljene svijeće u rukama. Posljednja osoba u procesiji zastane i da djevojci svoju svijeću te brzo nastavi za procesijom. Djevojka nije znala što učiniti sa svijećom pa ju odnese kući. Kad uđe u kuću svijeća se ugasi, a pred njom i ukućanima stala je ljudska kost. Nikako joj nisu mogli odvojiti ruke od kosti pa ujutro zazovu svećenika i zatraže njegov savjet. On im reče da će joj se dogoditi veliko zlo ako svijeću ne vrati duši kojoj ju je uzela jer je ta duša ostala bez svjetlosti. To mora učiniti s djetetom jer se jedino može zaštititi njegovom čistom dušom. Djevojka učini kako joj je svećenik rekao i navečer ode na isto mjesto gdje je srela procesiju. Posljednja osoba bila je jedina bez svijeće te stane pokraj djevojke i ona joj da upaljenu svijeću. Prije nego što nastavi dalje, duša joj reče: „Moli Boga što je uz tebe to čisto dijete, a da nije, išla bi ti noćas s nami jer si moj put zatrla i ostavila me bez svjetlosti.“⁷⁸

U Bogišićevoj zbirci iz 19. stoljeća imamo zabilježene dvije predaje o Slavi Marković iz Cavtata i njezinim noćnim susretima s procesijom duša iz čistilišta. Predaje o susretima s dušama iz Čistilišta poznate su diljem Hrvatske pa su tako neke zabilježene i u Konavlima. Za takve mrtvačke procesije ili povorke govori se da su to duše ljudi koji se nisu molili tijekom života pa se sad mole s onog svijeta. Naime, prema prvoj predaji Slava Marković išla je mijesiti kruh kod Marije Ćosine te se kući vraćala dosta kasno, oko ponoći. Pri povratku srela je procesiju koja hoda s upaljenim svijećama. Žena koja je bila posljednja u redu procesije dala je Slavi svijeću i rekla joj da sutra dođe na isto mjesto. Slava je ostavila svijeću kod kuće, a kad se probudila na istom mjestu nije pronašla svijeću već ljudsku kost od potkoljenice. Slavi je od užasa posijedila kosa. Te večeri, u ponoć, ponovno je vidjela istu procesiju kako se spušta s groblja Svetog Roka koje se nalazi na malom brdu. Odlučila je vratiti svijeću, a svijeća joj se tada sama upali. Osim nje, o noćnoj procesiji svjedočila je i Mare Vragolov iz Cavtata koja govori kako je usred noći čula molitve ljudi te kad je pogledala vani, vidjela je procesiju koja se spuštala s groblja Svetog Roka.⁷⁹

Slava Marković imala je još jedan susret s noćnom procesijom, a on se dogodio kad je usred noći čula crkvena zvona kako zvone u vrijeme kad ne bi trebala. Činilo joj se to vrlo čudno pa je otrčala u crkvu da vidi što se događa. Crkva je bila puna nepoznatih ljudi koji su

⁷⁸ Glović, Tereza. *Priče oko popreta*. Dubrovnik. 1991., str. 19-22.

⁷⁹ Bošković-Stulli, Maja. "Traces of oral narration in konavle." *Narodna umjetnost*, vol. 35, br. 1, 1998., str. 149-150.

pjevali. Ljudi su najednom nestali, a Slava je ostala sama u mraku u zaključanoj crkvi. Sljedećeg dana kad su mještani pronašli Slavu u crkvi, optužili su ju da je došla krasti iz crkve.⁸⁰

2.4.4. Morsko čudovište

Bošković Stulli navodi zanimljivu predaju u kojoj imamo motive misterioznih čudovišta, pomorske motive te motiv koji je dobro poznat i kod novijih turskih priča, a to je pokapanje živog supružnika s mrtvim supružnikom u grob. Prema predaji, kralj je bio oduševljen jednim mladićem pučaninom koji ga je naučio izraditi sedla. Zapravo, kralj je bio toliko oduševljen mladićem da mu je za nagradu dao ruku svoje kćeri. Njegova je nova žena ubrzo umrla, a prema običaju, muž se trebao živ pokopati sa svojom mrtvom ženom. Uplitanje misterioznih, mitoloških čudovišta u predaju događa se kad se mladić pokušao izbaviti iz groba, a spasila ga je svjetlost koju je pratio dok se nije izvukao. Naime, svjetlost je dolazila od morskog čudovišta koji jede leševe. Svjetlost je dolazila iz oka koji mu se nalazilo na stražnjem dijelu tijela. Kasnije su mladića spasili mornari koji su prolazili tim putem pa predaja ipak ima sretan kraj.⁸¹

2.5. Eshatološke predaje

Eshatološke predaje žanr je predaja koje „pripovijedaju o potresnom pojavljivanju ubijene tek rođene izvanbračne djece, umrle nekrštene djece i ubijenih odraslih osoba.

Ubijena i umrla nekrštena djeca pojavljivala su se noću, kriveći se u bijelim haljinicama sa svijećom u ruci. U zapadnoj Hercegovini tu djecu nazivaju krivljavcima, u istočnoj Hercegovini drevkavcima, u dubrovačkom kraju tintilinićima ili tintama.“⁸²

2.5.1. Tintilinić

Na dubrovačkom području tintilinić, a u Dalmaciji poznatiji kao macić ili malik predstavlja malo dijete s crvenom kapom na glavi za kojeg se smatra da je demon šuma, brda i polja ili da su to duše nekrštene djece, pobačene ili nasilno ubijene djece. Susret s tintilinićem

⁸⁰ Bošković-Stulli, Maja. "Traces of oral narration in konavle." *Narodna umjetnost*, vol. 35, br. 1, 1998., str. 150.

⁸¹ Bošković-Stulli, Maja. *Dvije mediteranske zbirke pripovijedaka (sa Sicilije i iz Cavtata)*. Etnološka tribina Vol. 24, No. 17, 1994., str. 155.

⁸² Dragić, Marko. *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*. Sarajevo: MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo. 2005. str. 31-32.

za čovjeka može donijeti dobro, ali i zlo. Prema nekim vjerovanjima, tintilinić donosi sreću pri lovu ribe, a donosi veliko blago i sreću onome tko mu uspije ukrasti crvenu kapicu. Tintilinić osim dobrih djela, čovjeku može nanijeti i veliku štetu i zlo. Tako zna gristi i napadati ljude i djecu, djecu može učiniti bolesnom, krade stoku i skriva ju pa kad ju vrati, stoka više ne može davati mlijeko. Također, noću zna naštetiti onima koji grade kuće pa ih ruši i pleše oko njih.⁸³

Glović navodi kako su prije priče o tintiliniću imale svrhu opomene mladim djevojkama da čuvaju svoju čast jer ako im se dogodi da rode dijete, a nisu u bračnoj zajednici, ta tajna će brzo izaći na vidjelo i progonit će ih u obliku malog djeteta s crvenom kapicom.⁸⁴

O susretu s tintilinićem imamo više kraćih predaja. Jedan od susreta s tintilinićem dogodio se i jednom čovjeku u Pridvorju gdje ga je on sreo kao malog tintilina koji je nosio fratarsku odoru, a na glavi je imao malu kanotijeru, to jest tvrdu, plosnatu kapu. Tintilinić u obliku malog djeteta viđen je i u Uskoplju kod Mije Ivaniša kako sjedi u vrtnoj posudi za cvijeće. Ribari s Donjeg Oboda jedan dan su zapamtili do kraja života. Naime, jednog dana su ribali u Moluntu u blizini špilje gdje su ugledali male otiske stopala utabane u zemlju. U špilji je gorio plamen vatre, a nekoliko male djece skakalo je i plesalo oko plamena. Ribari su ostavili tintiliniće koji su veselo plesali kolo te brzo otplovili što dalje od tog mjesta.⁸⁵ Susret s tintilinićem zabilježen je i u Gornjem Zatonu gdje se rugao čovjeku koji je pekao ribu na moru i pokazivao mu rogove. U Mandaljeni je zabilježeno da usred noći tintilin otkriva ljude koji spavaju te trči i buči po samostanu.⁸⁶

Prema bilješkama Vuletića-Vukasovića tintilinaća su žene mamile priklama (uštipcima, fritulama). Ljudi su znali da je tintilinića vrlo teško uhvatiti pa su ga mamili priklama kako bi mu ukrali crvenu kapicu. Kad bi ju ukrali mogli su mu zapovijedati i njime upravljati.⁸⁷

Bošković-Stulli u razgovoru s Nikom Gluhanom iz 1961. godine otkriva da se priče i predaje u Konavlima sve manje pričaju, a taj trend krenuo je prije 25 do 30 godina od njihovog razgovora. Niko Gluhan govori kako je konavoska kultura bogata usmenim predajama o vješticama, vilama, tencima i tintilinićima, ali ga brine to što predaje sve više izumiru i padaju u zaborav.⁸⁸

⁸³ Šešo, Luka. Nav. dj., str. 134.

⁸⁴ Glović, Tereza. *Priče oko popreta*. Dubrovnik. 1991., str. 9.

⁸⁵ Bošković-Stulli, Maja. "Traces of oral narration in Konavle." *Narodna umjetnost*, vol. 35, br. 1, 1998., str. 148.

⁸⁶ Lozica, Ivan. "Dva demona: Orko i macić." *Narodna umjetnost*, vol. 32, br. 2, 1995., str. 25.

⁸⁷ Isto, str. 48.

⁸⁸ Bošković-Stulli, Maja. "Traces of oral narration in Konavle." *Narodna umjetnost*, vol. 35, br. 1, 1998., str. 146.

Odgovor na Nikovo pitanje: „Zašto je danas sve manje usmenih predaja o nadnaravnim bićima?“ možemo pronaći u znanstvenom radu Luke Šešo pod nazivom *Nema više vila. A nema ni konja: Promjene tradicijskih vjerovanja u nadnaravna bića*. Naime, on navodi kako je danas modernizacija ponudila odgovore na pitanja koja su ljudi prije imali, a nisu im bili dostupni odgovori. Tako na primjer pojavom televizije i vremenske prognoze ljudi su dobili odgovor kako to da je stiglo nevrijeme te kad ga mogu ponovno očekivati i kakva je budućnost njihovog poljoprivrednog dobra. Napredak medicine ponudio je odgovore za razne bolesti čiji se nastanak prije pripisivao nadnaravnim bićima, a malog tintilinića ili macića i njegovu sretnu crvenu kapicu zamijenile su igre na sreću. Određena nadnaravna bića nestala su i zbog promjena navika društva. Danas više nisu uobičajena druženja u kominu i večernja sijela kad bi se te priče i predaje u krugu bliskih ljudi pričale. Osim promjena navika, došlo je i do promjena vrijednosti u društvu pa je danas društveno prihvatljivije imati izvanbračno dijete nego što je to bilo prije, stoga i nestaju nadnaravna bića koja bi prema predajama kaznila osobu koja ima izvanbračno dijete ili vezu.⁸⁹

3. Legende

Legenda je vrsta usmene priče, a naziv potječe od latinske riječi *lego*, 3. a „znači *ono što valja čitati, ono što treba čitati*. Legenda je vrsta priče koja ima vjerski karakter. U njezin se sadržaj vjeruje. U legendama su sudionici Isus Krist, sveci, svetece, crkveni dostojanstvenici, mučenice i mučenici. Legenda se dugo poimala kao pripovijest iz života svetaca, te o Božjim i svetačkim čudesima. Legende su fakturom bliske predaji i katkad su teško odvojive od njih, ali je ipak element čuda njihov *genus specificum* što ih donekle izdvaja. Legende unose red i harmoniju u život. Božja i svetačka čuda ispravljaju nepravde, nagrađujući dobro, a kažnjavajući zlo.“⁹⁰

3.1. Legenda o čudesnoj obrani Dubrovnika od Mletaka

Prije 10. stoljeća zaštitnici Dubrovnika bili su sv. Srđ i Bah. Sv. Vlaho postaje zaštitnikom grada 972. godine kada prema legendi koju su zapisali dubrovački ljetopisci i

⁸⁹ Šešo, Luka. *Nema više vila. A nema ni konja: Promjene tradicijskih vjerovanja u nadnaravna bića*. *Zbornik za narodni život i običaje*, vol. 56, 2012., str.

⁹⁰ Vidi: Dragić, Marko. *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, *Croatica et Slavica* Iadertina 12 (1), Zadar, 2017., 153-177.

Nikola Ranjina, obrani Dubrovnik od još jednog pokušaja mletačkog prodora u grad. Mlečani su u 10. stoljeću da bi mogli slobodno ploviti Jadranskim morem, bili prinuđeni plaćati danak Hrvatima. U tom periodu od 991. do 119. godine zauzimaju većinu dalmatinskih gradova i otoka kao što su Split, Korčula, Krk i Lastovo.⁹¹

Jednog jutra pred Dubrovnikom osvane mnogobrojna mletačka vojska, jedan dio ostane usidren kod Lokruma dok drugi dio uplovi u grušku luku. Mletačka vojska ušla je u Dubrovnik pod izgovorom da im je potrebna voda i hrana, ali njihov plan je bio sasvim drugačiji. Dubrovčani gostoljubivo prime Mlečane u grad te oni dobro promotre kakva je situacija unutar zidina. U noći kad su Mlečani došli, u Crkvi sv. Stjepana, don Stojku ukaže se sv. Vlaho kao sijedi, mali starac koji ga upozori na prave namjere mletačke vojske. Reče mu da hitno mora javiti vijeću da Mlečani žele zauzeti grad. Vijeće ozbiljno shvati riječi svećenika Stojka te im je to imalo smisla jer su već posumnjali na neobično razdvajanje mletačke vojske i zauzimanja pozicije na istoku i na zapadu tako da bi okružili grad s morske strane.⁹²

Mlečani pokušaju ostvariti još jedan prodor u grad, no ipak izgube od dubrovačke vojske kojoj je u pomoći bila i nebeska. Od te godine vjerno se čuva tradicija održavanja Feste svetog Vlaha koja se održava 3. veljače. Taj dan važan je svim Dubrovčanima te se smatra najznačajnijim događajem u godini u Gradu. Sama Festa počinje dan ranije, 2. veljače na dan zvan *Kandelora*. U jutarnjim satima ispred katedrale puštaju se golubice te se podiže zastava svetog Vlaha na Orlandovom stupu. Najvažniji dio Feste događa se 3. veljače kad se u jutarnjim satima održava misa te procesija s relikvijama svetog Vlaha. To je dan kad u stare gradske zidine dolaze svi stanovnici Dubrovnika i okolice, od Konavala, Župe dubrovačke i Dubrovačkog primorja. Na taj dan oblače se narodne nošnje koje uljepšaju ulice grada te se svetom Vlahu iskazuje zahvalnost i zaziva se blagoslov. Također, na taj dan je moguće poljubiti moći svetog Vlaha.⁹³ Procesija se završava blagoslovom, a sama Festa završava se činom spuštanja zastave svetog Vlaha u nedjelju.⁹⁴

⁹¹ Dragić, Marko. "Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju." *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, vol. , br. 2-3, 2009., str. 29.

⁹² Nagy, Josip. "Sveti Vlaho zaštitnik Dubrovnika." *Crkva u svijetu*, vol. 7, br. 3, 1972., str. 257.

⁹³ Isto, str. 261-262.

⁹⁴ Dragić, Marko. "Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju." *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, vol. , br. 2-3, 2009., str. 30.

3.2. Legenda o obrani Dubrovnika od Turaka

Legenda govori kako je 1469. godine nakon što je Mehmed-paša osvojio Bosnu, krenuo prema Dubrovniku. Dubrovačka Republika te godine ruši dva mosta, glavna ulaza u grad, na Pilama i Pločama, što nam je dokaz da je Dubrovnik tada zaista bio u opasnosti od neprijatelja. Senat saznaje o namjerama Mehmed-paše te mu šalje dvojicu poklisara koji ga obaspu darovima i ponude mu davanje danka ne bi li Mehmed-paša odustao od svoje namjere. To njega ne spriječi u namjeri te odlučno krene prema Dubrovniku. Na Sutjesci dogodi se čudo te konj ne htjede krenuti dalje i počne se dizati na stražnje noge. Pred Mehmed-pašom i njegovom vojskom stvori se sijedi starac u pastirskoj odori te zaprijeti Mehmed-paši pastirskim štapom i bijesno mu reče: „Kloni se Dubrovnika!“ Starac nakon tih riječi misteriozno nestane. Mehmed-paša se šokira događajem kojemu je svjedočio pa brzo naredi da mu se dovedu poklisari iz Dubrovnika koje je već smjestio u tamnicu. Njih ispita tko je starac koji mu je presjekao put. Poklisari ispričaju čudotvorna djela njihovog zaštitnika svetog Vlaha te Mehmed-paša ubrzo shvati pod kakvom je Dubrovnik jakom zaštitom i odustane od pohoda na Dubrovnik.⁹⁵

3.3. Mučenička smrti sv. Vlaha

O ovoj legendi saznajemo iz članka Antuna Vučetića iz 1924. godine pod nazivom *Sveti Vlaho u Dubrovniku*. On spominje zloglasnog cara Dukljanina, to jest Dioklecijana koji je 303. godine počeo sa strahovitim progonima kršćana. Kršćani su tada bili u najgorem položaju jer im su im oduzeta mnoga prava, bespravno su proganjani i maltretirani, a najviše svećenici i biskupi. Koliko su okrutne bile metode mučenja kršćana svjedoče i zapisi kao što su pečenje na laganoj vatri, pribijanje na križ, ulijevanje rastopljenog olovo u grlo te bacanje među divlje zvijeri. Najokrutnije kazne su proživljavali kršćani u Kapadociji i Maloj Armeniji gdje je poganski vladar Agrikolaj u Sebasti, samom sjedištu, zadavao užasne muke tamošnjem kršćanskom stanovništvu. Tada je sv. Vlaho bio biskup tog područja te pobjegne pred progonima poganske vlade iz grada kao i ostatak stanovništva.⁹⁶

⁹⁵ Margaritoni Marko. *Dubrovnik između povijesti i legende*. Državni arhiv u Dubrovniku, 2001., str. 121-122.

⁹⁶ Isto, str. 112.

Prividno smirenje situacije dolazi 313. godine kad novi car Konstantin proglasi prestanak progona kršćana te opću toleranciju. Car Konstantin se oko podjele vlasti usuglasi s Licinijem te prema dogovoru je u rimskom carstvu trebao vladati mir. Licinije se nije držao dogovora s Konstantinom te krene s okrutnim progonima kršćana, a posebno onih koji su bili vjerni Konstantinu i koji su se molili za njegovu sreću. Prilikom novog progona, stanovništvo Kapadocije i Male Armenije ponovno u strahu napusti svoje nastambe, a s njima i sveti Vlaho. Sveti Vlaho se ipak izolira od svih te skrovište i mir pronade u osamljenoj pećini. U pećini je sveti Vlaho uputio mnoge molitve Bogu da bude uz progonjene kršćane i da im olakša muke. Prema legendi, divlje životinje iz šume postali su pitomi te su često dolazili svetom Vlahu u pećinu te mu donosili hranu. Kako su Agrikolaju trebale divlje životinje za maltretiranje kršćana, on pošalje vojnike u goru gdje oni u jednoj pećini pronadu svetog Vlahu. Na zapovijed Agrikolaja privedu ga i krenu prema gradu. Sveti Vlaho se nije odupirao već je svoj život predao u Božje ruke i mirno krenuo s vojnicima. Na tom putu pratili su ga mnogi ljudi i tu je zabilježeno mnogo čudesa koja se i dan danas prepričavaju. Među njima je i slučaj gdje je uplakana majka došla pred svetog Vlahu i molila ga da spasi njezino dijete kome je riblja drača zapela u grlu. Sveti Vlaho napravi znak križa na dječjem vratu, podigne oči prema nebu i zazove Svemogućeg da spasi dijete. Lagano stisne mjesto gdje se nalazila drača, te ona ispadne iz dječjeg grla. Prema toj prisposobi danas se njeguje obred grličanja.⁹⁷

Agrikolaj, vjeran poganskoj vjeri, na sve načine je pokušavao uvjeriti svetog Vlahu da zaniječe Isusa Krista i da se prikloni poganstvu. Sveti Vlaho ustrajno se odupirao tom zahtjevu, na što je Agrikolaj poludio i dao ga mučiti na najokrutnije načine. Mučeništvo svetog Vlahu počelo je s vješanjem i deranjem kože s gvozdenim grebencima. Meso je otpadalo u komadima, a krv je konstantno tekla. Agrikolaj je dao mučiti i žene koje su išle za svetim Vlahom i kupile krv koja je tekla iz neprepoznatljivog tijela. Mučenje s ostrim grebencima nije bilo dovoljno pa Agrikolaj slugama naredi da se svetom Vlahu zaveže žrvanj oko vrata te da ga se baci u jezero. Sveti Vlaho stane pred jezero te se prekriži i zazove Boga da učini čudo. Čudo se dogodilo kad je sveti Vlaho zakoračio u jezero, a njegova površina pretvorila se u čvrstu podlogu. Kad je došao do sredine jezera, obratio se poganim vojnicima Agrikolaja i rekao im da se usude učiniti isto što i on ako vjeruju da i njihovi bogovi imaju istu moć. Dio vojnika se uputi prema jezeru te potopi. Agrikolaja su

⁹⁷ Isto, str. 113.

silno razljutile dodatne žrtve pa posljednja presuda bude odrubljivanje glave. Prema zapisima, mučenička smrt dogodila se 3. veljače 316. ili 320. godine.⁹⁸

4. Zaključak

U ovom radu predstavljene su narodne predaje i legende cavtatskog i dubrovačkog područja. Navedeni krajevi bogati su nematerijalnom kulturnom baštinom kao što je i usmena književnost. Neke od predaja koje su navedene u radu služile su ljudima kao objašnjenje za određene pojave kojima tada nisu mogli pronaći odgovor u granama koje su danas razvijenije kao što su medicina ili meteorologija. Konavljanin Niko Gluhan u razgovoru s Majom Bošković-Stulli upućuje na problem koji je danas prisutan, a to je sve manje zastupljen prijenos usmenih oblika književnosti na mlađe generacije. Svakako, očuvanje i njegovanje nematerijalne kulturne baštine vrlo je važno za svaki narod, a ovim radom želim sudjelovati i doprinijeti očuvanju predaja i legendi cavtatskog i dubrovačkog kraja. Iz predaja i legendi koje su navedene u radu možemo iščitati i tadašnji način života ljudi, društvene norme i pravila te praznovjerja. Predaje i legende nisu samo priče koje kratko zabave slušatelja ili čitatelja već, ako ih dublje istražimo, mogu nam postati ogledalo vremena u kojem su nastale i u kojem su „živjele“.

⁹⁸ Isto, str. 115-116.

Rječnik

B

balati – plesati

D

dabome – svakako

demižana – staklena opletena posuda za vino

Đ

đelozan – ljubomoran

F

fasovati – nastradati

I

interesantno – zanimljivo

K

kamara – soba

kanotijera – tvrda, plosnata kapa

M

Montanja - planina

O

okinuti – otkinuti

P

praci – svinje

prikle – uštipci

R

regal – poklon

ruota - kolovoz

Š

špina – slavina

V

vazda – uvijek

Z

zafaliti – zahvatiti

zaputiti – zapetljati

Literatura

1. Bošković-Stulli, Maja. "Traces of oral narration in Konavle." *Narodna umjetnost*, vol. 35, br. 1, 1998.
2. Bošković-Stulli, Maja. *Dvije mediteranske zbirke pripovijedaka (sa Sicilije i iz Cavtata)*. Etnološka tribina Vol. 24, No. 17, 1994. 153-166.
3. Bošković-Stulli, Maja. *Usmene pripovijetke i predaje*. Matica hrvatska. Zagreb. 1997.
4. Božić, Vlado. Legende o špilji Šipun u Cavtatu. *Subterranea Croatica* Vol. 4, No. 6, 2006. 41-46.
5. Božić, Vlado. Svećenici o špiljama u Hrvatskoj. *Senjski zbornik* Vol. 35, No. 1, 2008. 345-364.
6. Buconić Glović Tereza, *Dubrovačke povijesne minijature II*. Dubrovnik. 2007.
7. Buconić Glović Tereza, *Dubrovačke povijesne minijature*. Dubrovnik. 1997.
8. Dragić, Marko. *Tradicijske priče iz Zagore*. Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017.
9. Dragić, Marko. Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske, *Croatica et Slavica Iadertina* 12 (1), Zadar, 2017., 153-177.
10. Dragić, Marko. Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa. *Godišnjak Titius* 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., 219-240.
11. Dragić, Marko. Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, 2-3, 2009, str. 21-44.
12. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
13. Dragić, Marko. *Književnost katoličke obnove i prvoga prosvjetiteljstva (Hrvatska barokna književnost)*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. 2006.
14. Dragić, Marko. *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*. Sarajevo: MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo. 2005.
15. Glović, Tereza. *Priče oko popreta*. Dubrovnik. 1991.
16. Ivić, Ines. "Crkva i kult sv. Petilovrijenaca u srednjovjekovnom Dubrovniku." *Peristil*, vol. 59, br. 1, 2016, str. 17-25.
17. Kekez, Josip; *Usmena književnost*. U: *Uvod u književnost*, urednici Z. Škreb i A. Stamać, Globus, 4. izdanje, Zagreb, 1986.
18. Kežić Azinović, Anita; Dragić, Marko. Demonološke predaje Hrvata u Ljubuškom. Hercegovina. *Godišnjak za kulturno i povijesno naslijeđe*, 20. Mostar, 2006. str. 63.-88.

19. Lozica, Ivan. "Dva demona: Orko i macić." *Narodna umjetnost*, vol. 32, br. 2, 1995, str. 11-66.
20. Margaritoni Marko. *Dubrovnik između povijesti i legende*. Državni arhiv u Dubrovniku, 2001.
21. Marks, Ljiljana. Nadnaravno žensko. *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*. Zagreb. 2002. (izvorni znanstveni rad)
22. Nagy, Josip. "Sveti Vlaho zaštitnik Dubrovnik." *Crkva u svijetu*, vol. 7, br. 3, 1972, str. 256-270.
23. Sunara, Nikola. *Usmena književnost u povijestima hrvatske književnosti // Periferno u hrvatskoj književnosti i kulturi / Bagić, Krešimir ; Levanat-Peričić, Miranda ; Malczak, Leszek (ur.)*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2021.
24. Šešo, Luka. Nema više vila. A nema ni konja: Promjene tradicijskih vjerovanja u nadnaravna bića. *Zbornik za narodni život i običaje*, vol. 56, 2012., str. 95-146.
25. Šimunović, Katica. "Od dječjeg nahodišta do doma za djecu i mlađe punoljetne osobe Maslina – prilog povijesti socijalne skrbi za djecu u Dubrovniku." *Ljetopis socijalnog rada*, vol. 15, br. 3, 2008, str. 499-512.
26. Vekić, Denis. "Mitske i demonološke predaje u usmenoknjiževnoj teoriji: Poetička obilježja i žanrovske odrednice predaje." *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 12/1, br. 12., 2016., str. 199-230.

Internetske stranice

1. croatia.hr/hr-hr/kultura-i-umjetnost/legende/odisejeva-spilja-carobno-mjesto-iz-kojeg-vas-ni-zeus-nece-uspjeti-izvuci (Podacima pristupljeno 18. 7. 2023.)
2. <https://blichr.wordpress.com/2018/02/03/sveti-vlaho-i-richard-lavljeg-srca/> (Podacima pristupljeno 17. 7. 2023.)
3. <https://dubrovnikdigest.com/povijest/veliki-potres> (Podacima pristupljeno 17. 7. 2023.)
4. <https://punkufer.dnevnik.hr/clanak/putovanja/hrvatska/dubrovacki-maskeron-zbog-kojeg-svi-skidaju-majice-na-ulazu-u-grad--564602.html> (Podacima pristupljeno 17. 7. 2023.)

Sažetak

Usmena književnost vrlo je važan dio kulture svakog naroda. Legende i narodne predaje značajan su dio usmene književnosti određenog naroda. Legende i narodne predaje mogu nam ponuditi puno više od kratkotrajne zabave i zanimljive priče, a to su informacije kao što su tadašnji običaji, način života ili praznovjerja. U radu su predstavljene narodne predaje i legende Cavtata i Dubrovnika koje su razvrstane po kategorijama. U radu možemo pronaći povijesne predaje u kojima nam je predložen određeni povijesni događaj, a zanimljiv element je prepletanje istine i imaginacije te nemogućnost razdvajanja jedno od drugog. U radu se također nalaze etiološke predaje pomoću kojih saznajemo zašto je određeni lokalitet dobio ime koje nosi. Mitološke i demonološke predaje govore nam o bićima koja su ljudima od pamtivijeka zanimljiva zbog svojih nadnaravnih moći. Kod mitoloških su to vile, a kod demonoloških su to razna demonološka bića kao što su vještice, vukodlaci, tenac, more te razne prikaze. Posljednja su kategorija eshatološke predaje koje nam govore o susretima s umrlom, nekrštenom djecom koji su obučeni u crvenu odoru, a slučajnom prolazniku mogu donijeti sreću ako mu uspije ukrasti crvenu kapicu. Cavtatsko i dubrovačko područje posjeduje bogat opus narodnih predaja i legendi koji se u narodu čuvaju već stoljećima. Mladima ostaje zadatak da čuvaju naslijeđeno dobro te ga prenose dalje na sljedeće generacije.

Ključne riječi: Cavtat, Dubrovnik, legenda, usmena književnost, sveti Vlaho

Summary

Oral literature is very important part of every nation's culture. Legends and folk tales are a significant part of the oral literature of a certain nation. Legends and folk tales can offer us much more than a short-term entertainment and an interesting story. That can be information such as the customs of that time, the lifestyle or superstitions. The paper presents the folk tales and legends of Cavtat and Dubrovnik that are classified by categories. In this paper, we can find historical tales in which a certain historical event is presented to us. An interesting element is interweaving of truth and imagination and impossibility of separating one from the other.

The paper also contains etiological traditions that help us learn why a certain locality got the name that it has. Mythological and demonological folks tell us about creatures that have been interesting to people since the time immemorial because of their supernatural powers. In mythological tales we got fairies, and in demonological there are various demonological creatures such as witches, werewolves, tenac, moras (bloodsucking witches) and ghosts. The last category are eschatological tales that tell us about encounters with dead, unbaptized children who are dressed in a red gown and they can bring luck to a random passerby if he/she manages to steal child's red cap. The areas of Cavtat and Dubrovnik have a rich opus of folk tales and legends that have been preserved by the nation for centuries. Young people have an important task of preserving the inherited goods and passing it on to the next generations.

Keywords: Cavtat, Dubrovnik, legend, oral literature, saint Blaise.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Dora Memed, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce hrvatskog jezika i književnosti i pedagogije izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 24.8.2023.

Potpis

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja Dora Memed, kao autor/ica završnog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

Poetika predaja i legendi Cavtata i Dubrovnika u
etnološkom i povijesnom kontekstu

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom.

Korištenje završnog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 24.8.2023.

Potpis

Izjava o pohrani završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada (podcrtajte odgovarajuće) u Digitalni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Student/ica: Dora Memed
Naslov rada: Počela predaja i legendi Lavtata i Dubrovnik u etnološkom i povijesnom kontekstu
Znanstveno područje: humanističko
Znanstveno polje: filologija
Vrsta rada: završni rad

Mentor/ica rada:
prof. dr. sc. Marko Dragić

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Komentor/ica rada:

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

prof. dr. sc. Boris Škvorc
prof. dr. sc. Marko Dragić
prof. sc. Nikola Sunara

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

a) rad u otvorenom pristupu

b) široj javnosti, ali nakon proteka 6 / 12 / 24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

(zaokružite odgovarajuće)

Split, 24.08.2023.

Potpis studenta/studentice: Dora Memed